

ZARYS HISTORII IMPREZ NA ORIENTACJĘ

Równoczesne poruszanie się wielu osób z mapami po tym samym terenie w celu dotarcia do określonych miejsc stało się możliwe dopiero w okresie rozwoju nowoczesnej kartografii w XIX wieku, gdy powstały mapy topograficzne drukowane w dużych nakładach, z ujednoliconymi znakami, z rysunkiem o zachowanej skali i bogatym w szczegóły topograficzne. W tym okresie takie mapy praktycznie dostępne były tylko w środowisku wojskowym. W 1845 r. szwedzki wojskowy sztab generalny zarządził wydanie nowych map topograficznych o większej skali. Mapy wysokiej jakości miały w Europie również inne państwa, na przykład Prusy, ale nigdzie nie stały one podstawą rywalizacji i utworzenia nowej dyscypliny. Za początek organizacji imprez na orientację można przyjąć drugą połowę XIX wieku, od kiedy prowadzone były przez organizacje sportowo-wojskowe szkolenia i ćwiczenia dla skandynawskiej kadry oficerskiej z zakresu terenoznawstwa. Od 1893 r. zajęcia praktyczne z terenoznawstwa pokrywają się już z zawodami.

W krajach północnej Europy popularność narciarstwa śladowego (wynikająca z warunków klimatycznych) spowodowała, że w tym pionierskim okresie imprezy przeprowadzano głównie na trasach narciarskich. Pierwsze narciarskie biegi odbyły się w 1887 r. w okolicach Sundsvall w Szwecji. Pierwsze zawody w zwykłym biegu na orientację przeprowadziło 13 maja 1897 r. w okolicach Bergen w Norwegii sportowe towarzystwo „Turnferening”. Następne odbyły się w 1898 r. w Oslo, w 1901 r. w okolicach Sztokholmu i 1904 r. w okolicach Helsingborgu. Od początków organizowane są też narciarskie biegi sztafetowe: w 1900 r. w Szwecji na trasie 175 km (od 1910 r. przekształciły się w sztafetowe mistrzostwa kraju), w 1904 r. w Finlandii na trasie Poorvo–Helsinki o łącznej długości czterech odcinków 63 km; także w Finlandii w 1906 r. na 504-kilometrowej trasie z Oulu do Helsinek (wynik zwycięzców: 132 godziny i 20 minut). Od tych czasów orientacja staje się cywilną dyscypliną sportu. W 1903 r. w Szwecji w okolicach Sztokholmu odbyły się pierwsze zawody na 20-kilometrowej trasie w zwykłym biegu (bez nart) na orientację.

Dawne trasy (prawie aż do czasu powstania IOF) były długie, z małą liczbą punktów kontrolnych. Punkty miały obsługę sędziowską.

Po pierwszej wojnie światowej następuje gwałtowny rozwój orientacji sportowej w Skandynawii. 25 marca 1919 r. w Ingelboda w Szwecji odbywają się pierwsze w świecie masowe zawody, w których startuje 220 zawodników. W 1928 r. powstaje pierwszy klub biegu na orientację SK Gothia (Szwecja). Skandynawowie ustalają pierwsze przepisy sportowe i topograficzne. W 1935 r. powstaje fińska, a w 1938 r. szwedzka federacja biegu na orientację.

W okresie międzywojennym idea organizacji imprez biegowych z mapą trafiła na południe Europy. Zainteresowali się nią m.in. Szwajcarzy, którzy 19 marca 1923 r. w okolicach Zurichu zorganizowali pierwsze oficjalne zawody poza Skandynawią. Formy ówczesnych zawodów często różniły się od obecnych – bliższe były „turystyce biegowej”, a czarno-białe mapy w skali 1:50 000 dalekie były od dzisiejszych wymagań. Takie odmienności spotykało się jeszcze w latach 70. XX wieku.

Uważa się, że umiejętność szybkiej i dobrej orientacji zdobyte w zawodach przydała się Finom w czasie wojny radziecko-fińskiej.

Po drugiej wojnie światowej imprezami na orientację zaczynają się interesować inne kraje europejskie. Dużą rolę odegrali w tym skandynawscy „misjonarze” biegu na orientację, którzy od 1946 r. popularyzują tę dyscyplinę i zbierają owoce swojej pracy w wielu krajach. Większość krajów początki swojej „zabawy w orientację” datuje głównie na koniec lat 40. i lata 50.: Rumunia – 1947 r., Czechosłowacja – 1949/1950 r., NRD – 1953 r., Jugosławia – 1953 r., Bułgaria – 1954 r., Anglia – 1955 r., RFN – 1959 r., Francja – 1963 r., Belgia – 1964 r., Holandia – 1970 r. W wyniku politycznych podziałów Europy kraje bloku wschodniego idą własnym torem, wśród których tylko Polska, mimo pierwszych inicjatyw, odstaje i aktywna staje się dopiero po ustrojowej odwilży z 1956 r. Kraje Układu Warszawskiego, zamknięte w swoim kręgu, same tworzą zasady organizacji imprez. W celu ich ujednoczenia w 1958 r. w Budapeszcie odbywa się konferencja przedstawicieli krajów socjalistycznych. Także w tym roku w pobliżu Balatonu Węgry organizują pierwsze w bloku wschodnim międzynarodowe zawody w biegu na orientację. W 1959 r. orientaliści ze Wschodu i Zachodu spotykają się na pierwszej wspólnej konferencji w Szwecji i dyskutują o powołaniu jednej międzynarodowej federacji i o rozgrywaniu mistrzostw Europy.

A w Polsce? ... Dyscyplina pojawiła się prawdopodobnie w pierwszych latach istnienia odrodzonego państwa. Pierwsze znane informacje pochodzą z 1925 r. W poznańskim harcerskim czasopiśmie „Czuj Duch” zachęcano do uprawiania biegu przełajowego, a zwłaszcza takiej jego odmiany, gdzie trasa wyznaczona jest punktami kontrolnymi. Przy tej okazji wymieniono harcerski klub sportowy „Warsowia” jako ten, który już wcześniej (przed marcem 1925 r.) taki bieg zorganizował. Z okresu międzywojennego pochodzi też notatka o wojskowych rowerowych „biegach orientacyjnych”. Nie można wykluczyć, że jeszcze przed 1925 r.

polscy wojskowi i harcerze prowadzili terenowe zajęcia szkoleniowe z mapami lub szkicami, które bliższe mogły być dzisiejszym marszom na orientację. Być może Polacy zetknęli się z tą dyscypliną za granicą, a może nawet sami startowali. Pierwsza polska broszura – „Marsze i biegi orientacyjne” – napisana dla potrzeb wojska przez Stanisława Zakrzewskiego, a wydana przez Główny Urząd Kultury Fizycznej, ukazała się w 1948 r. (reprint w 2000 r.), można więc przypuszczać, że autor, szczegółowo opisujący organizację imprez w Skandynawii, wcześniej osobiście w nich uczestniczył lub zetknął się z tą tematyką za granicą i został „zarażony” przez fanatyków z północy. Był powojennym pionierem „marszu orientacyjnego, u nas całkowicie nieznanego”, jak sam napisał. I dalej jeszcze: „Gdy w przyszłym roku [1950 – ?] – po raz pierwszy – wprowadzone zostaną marsze orientacyjne, będą to marsze nie indywidualne, ale zespołowe (drużyna złożona z 10 + 1 uczestników. Wszędzie – w okolicy każdego miasta – trzeba będzie takie marsze przeprowadzić i dlatego już dziś należy pomyśleć o przygotowaniu odpowiednich map względnie planów czy też szkiców terenowych oraz o odpowiednim szkoleniu dowódców drużyn. Do tego – ażeby każdy sportowiec, każdy młody człowiek – co chcielibyśmy osiągnąć – potrafił z łatwością czytać mapę i orientować się w terenie, dojdziemy chyba za kilka lat”.

Zakrzewski, choć rozróżnia marsze i biegi, w zasadzie nie podaje różnic między nimi. Wyczuwa się tylko, że słowo „marsze” dotyczy poruszania się żołnierza, a pisząc: „biegi”, myśli o sportowcach ze Skandynawii. Opisując organizację imprez, prawie nic nie wspomina o zasadach klasyfikacji. Jedyne w wykazie składu komisji sędziowskiej wymienia „[...] sekretarza, odnotowującego godzinę i minutę startującego oraz zajęte przezeń miejsce i uzyskany czas”, a w innym miejscu pisze: „[...] ustala się na trasie kilka punktów kontrolnych, przez które obowiązkowo musi każdy uczestnik przejść, gdzie karta uczestnictwa zostaje ostemplowana względnie podpisana i gdzie ewentualnie otrzymuje się nowe zadanie”.

Czy na początku lat 50. były polskie imprezy? Tak, chyba jednak w znikomym zakresie, bo nadeszły lata zimnej wojny i okres utajniania map. Prawie nic o takich zawodach nie wiadomo. Właściwie mamy tylko wymagającą potwierdzenia informację, że w nocy z 12 na 13 czerwca 1954 r. odbyła się impreza na orientację. Jeśli tak się stało, możemy ją uważać za najstarszą imprezę mazowiecką.

Można przyjąć, że początek naszej polskiej „ery nowożytnej” w imprezach na orientację nastąpił po odwilży politycznej z 1956 r. Zmiany, które wtedy nastąpiły w Polsce, przyniosły ożywienie w wielu dziedzinach życia, m.in. w turystyce zagranicznej. Mimo wielu jeszcze przeszkód formalnych wreszcie stały się możliwe wyjazdy do innych krajów socjalistycznych. Oczywiście wymagane były zaproszenia i w zasadzie wyjeżdżały tylko grupy, głównie jako wymiana między zaprzyjaźnionymi organizacjami z ówczesnego bloku państw socjalistycznych. Zapewne w 1957 r. skorzystał z tego Bronisław Turoń z Wrocławia, prawdopodobnie będący wówczas członkiem Komisji Turystyki Pieszej Zarządu Głównego PTTK (KTP

ZG PTTK), który wziął udział w Czechosłowacji w I Międzynarodowym Zlocie Turystów w Podbanskiej Polanie i tam zetknął się z imprezą na orientację.

W 1957 r. w Lubniewicach odbyły się pierwsze zawody na orientację, zorganizowane, jak mówi tradycja, przez środowisko wrocławskich piechurów pod kierownictwem Turonia, a które dzisiaj możemy określić jako turystyczne. Prawdopodobnie była to impreza towarzysząca V Ogólnopolskiemu Rajdowi Pieszemu PTTK (5–18 sierpnia 1957 r.) lub w jego ramach. Wyróżniała się dobrą organizacją i doskonale zaprezentowała nową dyscyplinę w ogólnopolskim środowisku turystów pieszych. Ta nowinka szybko znalazła swoich zwolenników.

Podczas następnego, VI rajdu, odbytego w dniach 9–22 lipca 1958 r. na Suwalszczyźnie i Pojezierzu Augustowskim, także odbyły się zawody, tym razem – po raz pierwszy w kraju – z udziałem zawodników zagranicznych.

W 1958 r. KTP ZG PTTK nawiązała kontakt z turystami z Czechosłowacji, co zaowocowało zaproszeniem 30-osobowej grupy piechurów nizinnych i górskich reprezentujących PTTK do udziału w Ogólnokrajowym Zlocie Turystycznym w Peksovym Młynie. Osoby z tej grupy wzięły udział m.in. w zawodach na orientację. Startowało się wtedy w zespołach dwuosobowych z obowiązkowym obciążeniem na plecach. Polskie zespoły, biegnące poza konkursem (w strojach turystycznych) w grupach 3-osobowych wywołały zgorzienie, zjadając część obowiązkowego obciążenia podczas odpoczynku na trasie, i nie zmieściły się w limitach czasowych.

Członkowie reprezentacji PTTK na zlot w Peksovym Młynie, grupy złożonej z mieszkańców różnych regionów, stają się pionierami „imprez orientacyjnych” w swoich środowiskach w całej Polsce. Imprezy w I połowie lat 60. odbyły się w województwach: białostockim, bydgoskim, gdańskim, katowickim, krakowskim, lubelskim, warszawskim i wrocławskim.

W dniach 12–16.06.1960 r. na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej odbył się I Ogólnopolski Wysokokwalifikowany Rajd Pieszy (OWRP) z zakończeniem w Potoku Złotym. Jego organizatorem była Okręgowa Komisja Turystyki Pieszej PTTK w Katowicach. Podczas tego rajdu odbyły się marsze na orientację. W następnym roku, 4 czerwca, na zakończenie II OWRP także rozegrano zawody na orientację. Organizatorem rajdu była Okręgowa Komisja Turystyki Pieszej PTTK w Lublinie. Zawody na orientację lub wielodniowe trasy z elementami orientacji stały się częstymi składnikami OWRP i do dziś cieszą się dużym powodzeniem.

W tamtych czasach stosowano limit czasu, za którego przekroczenie w obie strony (czyli za przyjście wcześniejsze lub późniejsze) otrzymywało się punkty karne. Zmuszało to szybkie osoby do chowania się w krzakach przed metą. Było to pierwsze znane zastosowanie podobnej punktacji na zawodach. Później wykształciły się zasady punktacji marszów na orientację. Ustalono, że każda minuta

spóźnienia to jeden punkt karny, nieodnalezienie każdego punktu kontrolnego równe jest stracie jednej godziny (60 punktów karnych), a potwierdzenie punktu obcego oraz zmiana kolejności potwierdzeń – połowie tej wartości.

W 1959 r. Zarząd Główny Ligi Obrony Kraju organizuje na terenie powiatu giżyckiego pierwsze polskie zawody w radiopelengacji (tzw. łowy na lisa – jedna z odmian imprez na orientację). Zawody w tej dyscyplinie, podobnie jak zawody lotnicze, motorowe i dla pływonurków, rozwijały się odrębnymi torami, choć czasami z udziałem miłośników biegów i marszów na orientację.

Prawdopodobnie w 1960 r. (są rozbieżności, być może było to kilka lat później) powstaje w Oddziale PTTK we Wrocławiu pierwszy polski klub imprez na orientację, „Azymutek” pod szefostwem Bronisława Turonia. 16 października 1963 r. zawiązała się Podkomisja Imprez na Orientację przy Komisji Turystyki Pieszej Zarządu Głównego PTTK z siedzibą we Wrocławiu. Jej przewodniczącym został również Bronisław Turoń. Wrocław był wówczas przodującym ośrodkiem, a najważniejsze imprezy odbywały się na Dolnym Śląsku. Pierwsze polskie biegi na orientację przeprowadzono w 1963 roku na stokach Ślęży, zaś pierwsza impreza ogólnopolska odbyła się w następnym roku na Wzgórzach Strzelińskich.

Oficjalne i prywatne kontakty nawiązane z zagranicznymi klubami, turystami i sportowcami dawały okazję do wymiany doświadczeń. Polacy, zwłaszcza z województwa wrocławskiego, kilkakrotnie zapraszani byli do udziału w sportowych zawodach w Czechosłowacji i NRD.

Działacze klubu „Azymutek” (Zbigniew Dufurat, Władysław Igielski i Bronisław Turoń) w dniach 23–25 października 1964 r. przeprowadzili we Wrocławiu pierwszy ogólnopolski kurs organizatorów imprez na orientację. Uczestniczyło w nim dwanaście osób z Krakowa-Nowej Huty, Łodzi, Opola i Wrocławia. O drugim kursie brak danych. Następne, III, IV i V Centralny Kurs Organizatorów / Instruktorów InO, odbyły się w Sobótce w końcu kwietnia lat 1968, 1969 i 1970.

Klub „Azymutek” coraz bardziej zajmuje się sportem i zatrudnia trenera. Władze PTTK doprowadzają do rozwiązania klubu. Niezadowolona część członków zawiązuje nowy klub pod nazwą „Azymutek 67”, istniejący kilka lat. Ok. 1970 r. wrocławskie środowisko traci wiodącą rolę w Polsce. Odbywają się jeszcze dwa (już tylko regionalne) kursy organizatorów InO w 1972 r. w Lasocinie i rok później w Rościszowie koło Dzierżoniowa, ale sam Turoń wycofuje się z prac późniejszej Komisji InO ZG PTTK w 1973 r. Okresowe ożywienie nastąpiło na przełomie lat 70. i 80. za sprawą turystycznego wojskowego klubu InO „Orientop”.

Biegacze przenieśli się do Dzierżoniowa, gdzie w 1970 r. znaleźli sportowego patrona – ognisko Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej przy Zakładach Radiowych „Diora”. Powstała sekcja BnO „Azymut 70” grupująca dolnośląskich biegaczy. To głównie oni zwyciężali na zawodach pod koniec lat 60. i w latach 70.

Z nich składała się pierwsza polska reprezentacja na mistrzostwa świata w 1970 r. w NRD. Najlepszy z Polaków – Józef Gronkiewicz – uplasował się na 64 miejscu.

W 1961 r. w maju w Kopenhadze przedstawiciele Bułgarii, Czechosłowacji, Danii, Finlandii, Norwegii, NRD, RFN, Szwajcarii, Szwecji i Węgier powołują Międzynarodową Federację Biegu na Orientację – IOF. Organizacja ta, grupująca krajowe związki biegów na orientację, stworzyła międzynarodowe przepisy, ustaliła normy map sportowych (1969 r.; polska wersja ukazała się w 1973 r.), koordynowała międzynarodowe imprezy i zlecała mistrzostwa na różnych szczeblach (pierwsze mistrzostwa Europy odbyły się w 1962 r. w Norwegii, a świata w 1966 r. w Finlandii). W 1963 r. w Lipsku (w NRD) odbył się II Kongres IOF, w którym Polska uczestniczyła jako obserwator. Cztery lata później, na IV Kongresie w Austrii, Polska (wraz z Wielką Brytanią) została przyjęta do IOF, a jej reprezentantem zostaje Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze.

W 1968 r. w górach Harzu (w okolicach Nordhausen, wówczas w NRD) polscy turyści kolarze po raz pierwszy zetknęli się z kolarskimi jazdami na orientację.

Polskie środowisko rozszerza się, a motorem rozwoju są uczestnicy ze wspomnianego wcześniej zlotu z 1957 r. Bardzo aktywny jest ośrodek PTTK-owsko-harcerski w Katowicach, widoczna jest działalność w Poznaniu i w Krakowie. Nieco później dołączyły do nich grupy warszawskie i łódzkie. W 1967 r. odbyło się ponad 50 imprez, w których startowało około 5 tys. osób. W czerwcu tego roku Komisja Turystyki Pieszej PTTK w Gliwicach zorganizowała swoją pierwszą imprezę na orientację w ramach rajdu „Noc Świętojańska”, najstarszą z wciąż odbywających się polskich nocnych imprez. W następnym roku, 18 sierpnia 1968 r. w Broniszowie koło Koźuchowa (w ówczesnym woj. zielonogórskim) w ramach Centralnego Rajdu Pieszego rozegrano I Ogólnopolski Finał Imprez na Orientację w konkurencjach pieszych i biegowych. W tym samym roku GK ZHP i Komenda Chorągwi w Katowicach zorganizowały w Ogrodzieńcu I Harcerskie Ogólnopolskie Zawody na Orientację (HOZnO). Również w 1968 r. po raz pierwszy oceniono uczestników warszawskich imprez w Konkursie o Tytuł Mistrza Warszawy i Mazowsza, najstarszej wciąż trwającej klasyfikacji tego typu. W 1970 r. zawiązuje się w Warszawie turystyczny klub InO „Delta”.

Ten gwałtowny wybuch aktywności zaowocował powstaniem w Warszawie samodzielnej Komisji Imprez na Orientację ZG PTTK. 10 października 1970 r. podczas swych obrad ZG PTTK powołał Komisję do życia. Ówczesne władze uważały, że nad imprezami, w których korzysta się z map topograficznych, i nad środowiskiem, które występuje na forum międzynarodowym, kontrolę powinno mieć wojsko. Pierwszym przewodniczącym zostaje pułkownik Henryk Bednarek, który jako jedyny wojskowy przewodniczący zasłużył się w popularyzacji imprez na orientację. Wojsko sprawuje swą nieformalną kontrolę nad Komisją aż do 1989 r., kiedy to przewodniczącym zostaje Andrzej Krochmal.

Jednym z pierwszych poczynań nowej komisji było wypracowanie sposobu legalnego pozyskiwania map na imprezy i pośrednictwo w ich załatwianiu w Głównym Urzędzie Geodezji i Kartografii. Ówczesne przepisy dopuszczały udostępnienie wszystkim zainteresowanym organizacjom łącznie w ciągu roku jedynie pięćdziesięciu małych fragmentów map topograficznych.

W latach 1970–1971 toczyła się pierwsza dyskusja nad regulaminem Odznaki Imprez na Orientację. Został on zatwierdzony w 1971 lub w 1972 roku i różnił się od dzisiejszego. Odznaka miała trzy stopnie, brązowy za 200 punktów, srebrny za 300 punktów i złoty za 500 punktów. Mógł ją także otrzymać organizator imprez. Jej rysunek przedstawiał ówczesny znak punktu kontrolnego – czerwony prostokąt z białym paskiem wzdłuż jednej z przekątnych. Rysunek ten, po zmianie międzynarodowego wzoru lampionu i przy okazji ponownej burzliwej dyskusji nad regulaminem (m.in. odebrano prawo zaliczania do odznaki organizacji imprez), został w drugiej połowie lat 70. zamieniony na obecny. Na początku lat 70. istniała też regionalna dolnośląska odznaka InO.

Prowadzone były kolejne centralne kursy organizatorów (instruktorów): VI w Chorzowie 4–7 lutego 1972 r.; VII i VIII w Chodzieży 11–14 listopada 1972 r. i 15–18 grudnia 1973 r. Po nich nastąpiła kilkuletnia przerwa w organizacji ogólnopolskich szkoleń.

W 1975 r. król Szwecji odsłonił w Ingelboda, mieście pierwszych masowych zawodów, pomnik poświęcony „pierwszemu orientaliście”. Ten pierwszy w świecie taki pomnik, postawiony na skale, przedstawia człowieka z mapą. Uroczystość odbyła się w obecności uczestników kongresu IOF w Sztokholmie, wśród których był Jerzy Dymarski, przedstawiciel Polski.

Od początku swojego istnienia do 1978 r. Komisja InO ZG PTTK więcej uwagi poświęcała biegom niż marszom, choć w miarę upływu lat stosunek ten stopniowo odwracał się. Powoli do głosu w biegach dochodziło Zrzeszenie Sportowe „Start”, przy którym gromadzili się zwolennicy systematycznej pracy treningowej i startowej. „Start” w 1971 r. w międzynarodowej obsadzie przeprowadził w Borach Tucholskich pierwsze zawody o swój puchar. „Start” przejmował z PTTK wyróżniających się biegaczy i wystawiał polskie reprezentacje na zagraniczne zawody. Bardzo rozwojowy był 1974 rok, w którym zorganizowano cykl otwartych eliminacji do mistrzostw świata w Danii. Do wyjazdu nie doszło, ale liczba biegających bardzo widocznie wzrosła. To ożywienie miało wpływ na wydanie przez „Start” pierwszego *Bilansu sezonu* z wynikami pierwszej klasyfikacji rankingowej. Wreszcie 22 listopada 1978 r. przewodniczący Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki przeniósł z PTTK do ZS „Start” uprawnienia organizacji wiodącej „w zakresie dyscypliny sportowej bieg na orientację”. Powstała Centralna Komisja Imprez na Orientację, której przewodniczącym został Jan Bojar-

ski. W następnym roku na Nadzwyczajnym Kongresie IOF w Finlandii nastąpiła nieoficjalna zmiana przedstawiciela Polski – w miejsce PTTK zostaje nim ZS „Start”.

Pierwsza na świecie mapa sportowa przeznaczona do biegu na orientację, w skali 1:20 000 (później przez wiele lat była to podstawowa skala), powstała w 1950 r. w Norwegii. Wcześniej wykorzystywano różne mapy wojskowe, topograficzne i geograficzne w skalach najczęściej 1:50 000 i 1:100 000, o bardzo kiepskiej jakości i aktualności. Pierwsza w Polsce barwna (kolory czarny i żółty) mapa do biegu na orientację ukazała się na potrzeby II Międzynarodowych Biegów na Orientację rozegranych w Kłodzku od 21 do 24 września 1972 r. Była to kopia typowej mapy topograficznej w skali 1:25 000 z dodatkowo zadrukowanymi na żółto terenami bez lasów. Mapę firmowały Komisja InO ZG PTTK i Zrzeszenie Sportowe „Start”. Następną mapę barwną, w skali 1:20 000, wydała Komisja InO z Oddziału PTTK Łódź-Polesie w marcu 1973 r. Kolorem zielonym narysowano drogi i przecinki leśne, a niebieskim ciekami wodne i stawy. Latem 1973 r. „Start” wydaje pierwszą polską kolorową sportową mapę według norm IOF z przeznaczeniem dla kolejnej edycji międzynarodowych biegów. Mapa ma nazwę „Wieżyca” (na Kaszubach), ma skalę 1:20 000 i cięcie warstwiczne 5 metrów. Od tego czasu ukazało się w Polsce około tysiąca kolorowych map sportowych, nie tylko dla sportowców. Oprócz tego powielano wycinki map załatwianych przez KInO ZG PTTK oraz niezliczoną ilość wszelakich kopii różnych map topograficznych i opracowań własnych. W latach osiemdziesiątych XX wieku polskie wojsko wydało dla swoich biegaczy na orientację pewną liczbę nieaktualizowanych kolorowych fragmentów map topograficznych w skali 1:25 000 i ich powiększeń.

7 marca 1978 r. nadano pierwsze uprawnienia instruktorów imprez na orientację PTTK, przemianowanych w późniejszym czasie na przodowników. Legitymacje otrzymało 77 osób, a pierwszą z nich Bronisław Turoń. W 2006 r. liczba przodowników przekracza liczbę 600.

31 maja 1979 r. mianowanych zostaje przez Prezydium Rady Głównej ZS „Start” pierwszych 59 sędziów biegu na orientację, w tym pięciu klasy państwowej.

W 1978 r. ukazują się dwie broszury. Pierwsza z nich, autorstwa Romana Kościńskiego, firmowana przez Komisję Turystyki Kolarskiej ZG PTTK, ma tytuł *Kolarskie Zawody na Orientację. Poradnik dla organizatorów*. Drugą było opracowanie Tadeusza Patejki, Jerzego Dymarskiego i Stanisława Grabowskiego, wydane przez Komisję InO ZG PTTK pod tytułem *Zasady organizowania turystycznych marszów na orientację*. W roku następnym, po przeróbce i uzupełnieniu wychodzi jej nowa wersja jako *Informator organizacyjno-metodyczny imprez na orientację*. Autorami są Henryk Bednarek, Andrzej Berent, Stanisław Grabowski, Mirosław Nitecki i Tadeusz Patejko. Zawiera on podstawowe zasady rozgrywania imprez na orientację,

punktacji, szkolenia kadry programowej, weryfikacji Odznaki Imprez na Orientację oraz porady praktyczne. Od końca lat siedemdziesiątych pojawia się duża liczba różnych opracowań autorskich na temat marszów i biegów na orientację, ale wszystkie mają charakter druków do użytku wewnętrznego różnych organizacji lub wojska albo są okazjonalnie wydane jako publikacje imprezowe.

W 1979 r. w okolicach Garwolina rozegrany zostaje I Centralny Finał Turystycznych Imprez na Orientację (następca OsInO, z etapem dziennym i nocnym). W 1981 r. po raz pierwszy na III Centralnym Finale Turystycznych InO w Lublinie wprowadzono konkurencje: kajakową, kolarską i motorową, a dwa lata później speleologiczne zawody na orientację w postaci I Speleomarszoczołgania „Spe-lino’83” organizują Gliwiczanie w Skałkach Rzędkowickich na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej. W 1979 r. w okolicach Rajczy i Miłówki odbyła się pierwsza duża wieloetapowa impreza turystyczna – Studencki Maraton w Marszach na Orientację „Ryzban’79” (4 etapy, 130 osób), pierwowzór dzisiejszych imprez wieloetapowych. W następnym roku w Górach Bukowych koło Szczecina odbyły się Akademickie Mistrzostwa Polski w MnO „Matnia”. 12 i 13 grudnia 1981 r. w Piasku koło Pszczyny studenci z Gliwic przeprowadzili marsze, które odbyły się bez zakłóceń mimo ogłoszonego stanu wojennego. Podobnie było na imprezie w Chotomowie w okolicach Warszawy.

W 1984 r. wyszedł pierwszy numer pisma „Orientus”, przeznaczony dla zwolenników różnych form imprez. Przestał się ukazywać po paru latach, po wyjeździe za granicę Piotra Zielczyńskiego – redaktora naczelnego. Z potrzeby wypełnienia pustki po zamierającym „Orientusie” i dla stworzenia pisma szczególnie dla zwolenników marszów na orientację, powstaje w 1991 r. z inicjatywy środowiska dzierzoniowskiego „Tramwaj”, ukazujący się do dzisiaj (74 numer ukazał się w marcu 2016 r.).

W połowie 1985 r. wychodzi drukiem pierwsza po polsku dostępna w księgarniach (czyli nie jak dotychczas, tylko do użytku wewnętrznego), książka Czecha Břetislava Koča *Bieg na orientację* w tłumaczeniu Andrzeja Pasionka.

Już w 1981 r. dużo się mówiło o utworzeniu związku dla biegaczy, ale stan wojenny oddalił te nadzieje. W 1982 r. Centralna Komisja Imprez na Orientację przeniesiona została z ZS „Start” do Polskiego Związku Lekkiej Atletyki i ten związek stał się reprezentantem Polski w IOF. Długoletnim szefem komisji w PZLA był ppłk Adam Śliwakowski. 8–9 września 1989 r. w Gdyni zjazd przedstawicieli klubów sportowych uznaje się za I Walny Zjazd powołujący Polski Związek Biegu na Orientację (PZBnO), kontynuatora działalności kilku swoich poprzedników (w tym PTTK) w zakresie biegów na orientację. Pierwszym prezesem został płk Mieczysław Skrzypek, od którego w 1991 r. przewodnictwo przejął Konrad Janowski, którego w 2004 r. zastąpił Tadeusz Patejko.

Swoje wyraźne piętno na historii biegów odcisnął zmarły w styczniu 2000 r. Andrzej Pasionek. W latach 1973–1976 był członkiem Komisji InO ZG PTTK. Potem został działaczem i pracownikiem etatowym wszystkich kolejnych komórek zajmujących się biegami, by zakończyć pracę jako sekretarz PZBnO.

Od początków lat 90. XX w. polscy sportowcy zaczęli doganiać światową czołówkę i zdobywali medale na ważnych zawodach, m.in. na mistrzostwach świata. Podobne osiągnięcia mają zawodnicy kadry, reprezentując Wojsko Polskie, a medale zdobywają na mistrzostwach świata CISM.

Bogaty jest kalendarz imprez biegowych. W dniach 13–16 lipca 1994 r. w Gdyni Polacy pierwszy raz organizują imprezę o randze światowej. Były to V Mistrzostwa Świata Juniorów. Miesiąc później, w Jaroszewcu na Jurze, miała miejsce następna prestiżowa impreza – XXVII Mistrzostwa Świata CISM. W lutym 1999 r. rozegrano w Jakuszykach pierwsze Mistrzostwa Polski w Narciarskim Biegu na Orientację, a w maju 2000 r. w Warszawie pierwsze Mistrzostwa Polski w Parkowym Biegu na Orientację.

W przełomowym w historii Polski 1989 roku Andrzej Krochmal wybrany zostaje pierwszym cywilnym przewodniczącym KInO ZG PTTK i pełni tę funkcję do 2001 r. Kolejni przewodniczący to: Dariusz Zając z Radomia w latach 2001–2005 oraz Waldemar Fijor od 2005 roku. Działania komisji w zmienionych warunkach zaznaczyły się przede wszystkim kompleksową pracą nad porządkiem, modernizowaniem dotychczasowych i opracowywaniem nowych przepisów dotyczących turystycznych imprez na orientację i kadry programowej.

W 1990 r. działacze Ligi Obrony Kraju, Polskiego Związku Krótkofalowców i Związku Harcerstwa Polskiego postanawiają zawiązać Polskie Stowarzyszenie Radioorientacji Sportowej. W styczniu 1991 r. po wielu czynnościach organizacyjnych i prawnych komitet założycielski Polskiego Związku Radioorientacji Sportowej (PZRS) uchwała statut, który 4 lutego zostaje zatwierdzony przez Komitet do spraw Młodzieży i Kultury Fizycznej.

1990 r. jest pierwszym rocznikiem Pucharu Polski w Marszach na Orientację. Jego zdobywcą w kategorii seniorów zostaje Andrzej Krochmal z Warszawy, natomiast dwa lata później pierwszym zwycięzcą w kategorii juniorów – Paweł Fąferek z Koszalina. W 1991 r. finały TInO zamienione zostają w Drużynowe Mistrzostwa Polski w Turystycznych Imprezach na Orientację, a w 1992 r. rozegrano w okolicach Koszalina I Mistrzostwa Polski w Nocnych Marszach na Orientację, zorganizowane przez Klub InO PTTK „Albatros”. W tym też roku 19–21 maja w Zdzieszowicach pod Górą Świętej Anny odbyły się I Mistrzostwa Polski w Indywidualnym Marszu na Orientację „Matnia '92” (nazwa przejęta od starszych mistrzostw akademickich), a pierwszym mistrzem Polski zostaje Roman Trocha z Dzierżoniowa.

Od 1995 r. wydawane były biuletyny KInO ZG PTTK (ukazały się cztery), w których opublikowano przepisy ustalone przez Komisję. Z okazji pierwszego zlotu przodowników InO ukazała się broszura firmowana przez Komisję InO ZG PTTK *Turystyczne imprezy na orientację. Regulaminy*, zawierająca aktualizowaną zawartość wcześniej wydanych biuletynów, wzbogacona o ogólne omówienie podstaw oraz zarys historii imprez.

Wprowadzono nowe uprawnienia kadrowe – w 1996 r. organizatora imprez na orientację PTTK, zaś w 2006 r. – animatora turystycznych InO.

W grudniu 1997 r. zatwierdzony zostaje przez Komisję regulamin okolicznościowej odznaki PTTK z okazji 100-lecia imprez na orientację.

Z inicjatywy zawodowych leśników i zarazem miłośników biegania w 1998 r. w Gołdapi i Czerwonym Dworze odbyły się I Mistrzostwa Polski Leśników w Biegu na Orientację. Wystartowały 42 osoby. Obecnie leśnicy i ich rodziny tworzą silne środowisko, które wystawia swoich reprezentantów w europejskich mistrzostwach leśników, rozgrywanych od 1994 r. W Polsce mistrzostwa Europy odbyły się w 2003 roku.

W dniach 11–13 grudnia 1998 r. Komisja InO ZG PTTK i Klub InO „Skróty” z Radomia zorganizowały w Warce I Ogólnopolski Zlot Przodowników InO. Od tego czasu zloty odbywały się co roku: w Gniewie (1999), Bornym Sulinowie (2000), Modlinie (2001), Michałowicach (2002), Chełmie (2003), Głuchołazach (2004), Toruniu (2005), Lwówku Śląskim (2006), Rzeszowie (2007), Szczecinie (2008), Pucku (2009), Wrocławiu (2010), Pasterce (2011), Lublinie (2012), Warszawie (2013), Starachowicach (2014), Chełmnie (2015) i Katowicach (2016).

W drugiej połowie lat 90. zeszłego wieku pojawiły się pierwsze polskie strony internetowe poświęcone marszom (w 1996 r. strona Klubu InO „Neptun” z Gdańska) i biegom na orientację oraz radioorientacji sportowej. Obecnie swoje strony posiadają Komisja InO ZG PTTK, każdy ze związków sportowych i większość polskich klubów.

W końcu 2001 r. zostało mianowanych pierwszych piętnastu honorowych przodowników imprez na orientację PTTK, spośród których najdłuższym stażem (od 1957 r.) wyróżniała się Barbara Pachelska z Katowic.

15 listopada 2001 r. Piotr Cych z Wrocławia obronił we wrocławskiej Akademii Wychowania Fizycznego pracę *Związki pomiędzy błędami a wynikiem sportowym na przykładzie biegu na orientację*. Była to pierwsza praca doktorska na temat orientacji w naszym kraju.

Nowoczesne techniki komunikacji i łączności oraz rejestracji danych i powielania zrodziły nowe formy imprez. Odbyły się już imprezy biegowe w oparciu o nawigację satelitarną GPS. Dla upamiętnienia 50 rocznicy pierwszej imprezy

na Mazowszu od połowy marca do 13 czerwca 2004 r. wziąć można było udział w pierwszej polskiej imprezie internetowej o nazwie I TRInO (Turystyczno-Rekreacyjna Impreza na Orientację). Mapę z punktami, treść zadań i kartę startową można było pobrać ze strony internetowej Mazowieckiej Komisji InO PTTK i także poprzez nią przesłać swoje potwierdzenia przebycia trasy. Zainteresowaniem cieszyły się też imprezy fotoorientacji (zorganizowane w kilku miejscach w Polsce), w których odszukane według mapy miejsca należało połączyć ze zdjęciami obiektów głównie o charakterze krajoznawczym i historycznym.

Koło zataczają biegi na orientację, które też szukają nowych form. Do najświeższych należą mikroorientacja i orientacja precyzyjna, przez wymagane bardzo precyzyjne odszukiwanie miejsc i punkty stowarzyszone zbliżone do imprez turystycznych.

Rozwój kolarskich i narciarskich rodzajów sportowych imprez na orientację zmusza Polski Związek Biegu na Orientację do zmodernizowania swojej działalności. 19 marca 2006 r. Krajowy Nadzwyczajny Zjazd Delegatów uchwalił zmianę nazwy na Polski Związek Orientacji Sportowej i rozszerzenie działalności programowej.

2010 rok przyniósł obchody 50-lecia Komisji InO ZG. W półwieczny okres wliczono czas działania w strukturach naczelnych władz PTTK Podkomisji InO Komisji Turystyki Pieszej i jej kontynuatorki – Komisji InO. W latach 2010 i 2011 można było zdobywać ustanowioną z tej okazji Okolicznościową Odznakę Imprez na Orientację „50 Lat Komisji InO ZG PTTK”. Podczas grudniowego XIII Zlotu Przodowników InO PTTK we Wrocławiu odbyło się uroczyste spotkanie dawnego i obecnego aktywu. Zostały wręczone pamiątkowe medale, wymieniono wspomnienia, odwiedzono grób B. Turonia. Podobne spotkania w mniejszych kręgach odbyły się w kilku regionach.

W 2011 r. w nadleśnictwie Krynki powstał pierwszy polski obszar sieci stałych punktów kontrolnych pod nazwą Zielony Punkt Kontrolny. Do listopada 2016 r. w ramach tej koncepcji zarejestrowano co najmniej 67 pól treningowych, ale istnieją także pola niezaewidencjonowane.

W 2014 r. wprowadzono oficjalnie rywalizację Pucharu Polski Młodzieży w Marszach na Orientację. Rywalizacja objęła juniorów, kategorię przejętą z Pucharu Polski, oraz młodzików, a w 2015 r. także dzieci.

W latach 2014–2015 Komisja InO ZG PTTK wprowadziła do obowiązujących przepisów uregulowania ułatwiające przygotowanie tras na orientację, rozszerzając i modyfikując podział tras ze względu na stopień zaawansowania uczestników, niezależnie od kategorii wiekowej.

Andrzej Wysocki